

10-2014

Neviditelné násilí. Politické násilí v hispanoamerické literatuře

Claudia García

Karina Elizabeth Vázquez
University of Richmond, kvazquez@richmond.edu

Follow this and additional works at: <http://scholarship.richmond.edu/lalis-faculty-publications>

 Part of the [Latin American Literature Commons](#), and the [Latin American Studies Commons](#)

Recommended Citation

García, Claudia and Karina Elizabeth Vázquez. "Neviditelné násilí. Politické násilí v hispanoamerické literatuře" *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře* 30, no. 8 (October 15, 2014). 44-47. <http://casopis.hostbrno.cz/archiv/2014/8-2014/neviditelne-nasili>

This Article is brought to you for free and open access by the Latin American, Latino and Iberian Studies at UR Scholarship Repository. It has been accepted for inclusion in Latin American, Latino and Iberian Studies Faculty Publications by an authorized administrator of UR Scholarship Repository. For more information, please contact scholarshiprepository@richmond.edu.

Neviditelné násilí

Politické násilí v hispanoamerické literatuře

Claudia García a **Karina Elizabeth Vázquez**

Následující studie představuje soudobou hispanoamerickou literaturu ve vztahu k námětu politického násilí, které se stává ústředním motivem několika románů a dlouhodobým tématem latinskoamerických spisovatelů.

V období mezi lety 1950 a 1980 země v různých částech Latinské Ameriky zaznamenaly nebývale dramatický společenskopolitický vývoj, jehož důležitým mezníkem byla kubánská revoluce. Tato skutečnost se odrazila i v oblasti kultury. Na levicově orientované politické scéně vládlo přesvědčení o nevyhnutelnosti ozbrojeného boje za lepší společnost, přičemž klíčová úloha se přisuzovala che-guevarovské doktríně „nového člověka“. Tímto směrem se obraceli především ti, kteří ve své zemi chtěli svrhnout vládnoucí diktaturu a kořeny četných problémů tehdejší společnosti spatřovali především v sociální nerovnosti. Celou Latinskou Ameriku zachvátily revoluční myšlenky.

K jedné z největších manifestací na americkém kontinentě, která byla potlačena s mimořádnou brutalitou, došlo roku 1968 na náměstí Tlatelolco v Mexiku. O rok později vypukly mohutné protesty v argentinské Córdobě, v sedmdesátých letech pak Nikaraguou zmítaly pohnuté události spojené se sandínovskou revolucí. V novodobých dějinách Latinské Ameriky je toto období označováno jako doba „politického násilí“, kdy se násilí stává organickou součástí politického systému.

Tyto události se odrazily i v literatuře, která je učinila jedním ze svých velkých témat. Zabývala se jimi celá řada současných latinskoamerických autorů, těch známých, jako jsou například Roberto Bolaño, María Luisa Valenzuela nebo Gioconda Belli, ale také méně známých, z nichž uvedme alespoň Nikaragujce Rodriga Rey Rosu a Sergia Ramíreze nebo v Kostarice žijící chilskou autorku Tatianu Lobo.

Nesmazatelný otisk

Za pozornost stojí především díla zachycující jedince vystaveného institucionálnímu násilí. Autoři se neomezují jen na pouhé zobrazení této skutečnosti; k násilí navíc přistupují jako k významnému strukturálnímu prvku, jehož využívají při vlastní výstavbě románu. Mezi pozoruhodné tituly zachycující násilí v jeho mnoha podobách patří *Dotyčná žena* (La mujer en cuestión, 2003) argentinské spisovatelky Maríí Teresy Andruetto a *Sen o návratu* (El sueño del retorno, 2013), jehož autorem je salvadorsko-honduraský spisovatel Horacio Castellanos Moya. Přestože byl každý z románů napsán v jiné době (dělí je celé desetiletí) a navíc také v úplně jiné části Latinské Ameriky, najdeme v nich mnoho styčných bodů. Oba zkoumají dopad politického násilí šedesátých a sedmdesátých let na soudobou společnost, v prvním případě v Argentině, ve druhém ve středoamerickém regionu. A jelikož je v obou románech téma uchopeno vskutku netradičně a inovativně, nabízí se zajímavé srovnání způsobu, jakým autoři k násilí přistupují při rozvíjení narativního diskurzu. Připomeňme, že slovinský filozof Slavoj Žižek rozlišuje násilí „subjektivní“ a „objektivní“. Subjektivní

násilí, vnímané jako narušení normálního stavu věcí, je bezprostředně viditelné a pojí se s konkrétním a identifikovatelným původcem. Jde o nejviditelnější formu ze základní triády, do které Žižek řadí ještě další dva druhy „objektivního“ násilí. Jednak násilí „symbolické“, které je vtěleno v řeči, a především násilí označované jako „systémové“, které se promítá do fungování ekonomických a politických systémů.

Maria Teresa Andruetto stejně jako Horacio Castellanos Moya ve svých románech čtenáři umožňuje hlouběji se zamýšlet nad násilím ve společnosti, nad jeho pozvolnými proměnami, nad jeho minulými i současnými podobami. Do přítomnosti prožívané jejich postavami se neustále promítá minulost, se kterou se hrdinové zdaleka nevyrovnali. V obou románech je pozoruhodný symbolický význam těla, do něhož se dějiny doslova vepisují a zanechávají na něm nesmazatelný otisk.

Román *Dotyčná žena* má formu podrobné zprávy, kterou pro anonymního příjemce zhotovuje na začátku našeho století „informátor“, jehož jméno nám rovněž zůstává skryto. Zpráva podává informace o životě Evy Mondino, bývalé členky jisté argentinské levicové organizace, v níž působila v sedmdesátých letech. Informátor vede rozhovor jak se samotnou Evou, tak i s dalšími lidmi z jejího okolí, zejména s příbuznými, bývalým manželem, přáteli a známými. Díky těmto svědectvím získáváme velmi obšírný pohled na hlavní hrdinku, jejíž osobnost před námi vyvstává prostřednictvím rozdílných a značně nesourodých názorů dotazovaných postav. Její život je podroben vyšetřování, je rozpitváván, zkoumán a hodnocen. Součinností všech těchto procesů se vlastně znovu utváří. Opětovně se zpřítomňují okamžiky, které hrdinka strávila ve vězení, kde přivedla na svět dítě, jež jí však bylo po porodu odebráno. Rekonstruovány jsou i pozdější události jejího života, z doby, kdy se dostala na svobodu a seznámila se s druhým manželem, který, jak se ukáže, kolaboroval s režimem, jenž ji věznil. Ve zprávě jsou výpovědi dotazovaných řazeny za sebe tak, že se postupně odhaluje spoluúčast jednotlivců na hrůzných skutečnostech, k nimž za vojenské diktatury docházelo. Současně tak vyvstává otázka, jak velký podíl viny za páchané násilí nese společnost jako celek.

Čtenář si zvolna utváří představu o hlavní postavě, poznává její charakter a morální hodnoty. Vychází však

najevo i hrdinčina (ne)dobrovolná spolupráce s představiteli moci a původci násilí, když se ukáže, že vyhradila jméno člena své skupiny a tím zpečetila jeho osud. V románu je zdůrazněna nemožnost přesné rekonstrukce událostí, k nimž v minulosti došlo. Stejně tak zjišťujeme, že ani člověka, v tomto případě Evu, nemůžeme plně poznat a prohlédnout, jelikož sebedrobnější vyšetřování nedokáže vytvořit jeho věrný a úplný obraz.

Hlavním hrdinou románu Castellanos Moya *Sen o návratu* je salvadorský novinář Erasmo, který v osmdesátých letech emigroval do Mexika. Po desíti letech strá-

vených v exilu se připravuje na návrat do vlasti, kde chce založit levicově orientované noviny. Vypravěčem příběhu je hlavní hrdina, který čtenáře uvádí do svého složitého světa, jak toho vnějšího, tak i vnitřního. Poněkud paranoidní hrdina řeší své úzkostné stavy pomocí léků, pod jejichž vlivem pak vypráví. Lineárnost

vyprávění narušují neustálé analepsy, které v neurčitém pořadí vracejí vyprávění po časové ose zpět, do doby Erasmova dětství a mládí. Neustálé návraty do uplynulých životních etap zdůrazňují jednak ústřední úlohu procesu vzpomínání a jednak neodbytnost minulosti, která se do hrdinovy přítomnosti neustále promítá. Také v tomto případě se ukáže, že hrdina s represivními složkami vládnoucího režimu spolupracoval a že nepřímo zavínil smrt přítele. Čtenář se ale nedozví, v čem přesně Erasmova role spočívala. V příběhu hlavního hrdiny je paralelně zkoumána spojitost mezi politickým násilím a organizovaným zločinem. Děj se odehrává nejen v Salvadoru, ale také v Kostarice a Mexiku a právě díky zachycení situace v širším středoamerickém prostoru může docházet k celkovému zevšeobecnění výpovědi o stavu společnosti, která tím získává univerzální platnost.

Tělo jako symbol

V obou románech sehrává významnou úlohu lidské tělo. Oba hlavní hrdinové byli v minulosti vystaveni politickému násilí, oba byli mučeni a týráni. Na jejich trýzněných tělech zůstávají stopy, které se prostřednictvím popisu jednotlivých vypravěčů dostávají na světlo a stávají se tak příznakem stavu společnosti. Při četbě románu *Dotyčná žena* před námi obraz hrdinky postupně vyvstává zejména díky pohledům a hlasům dalších postav. Je taková, jakou ji vidí druzí. A proto je rozhodující její vzhled,

☛ V obou románech sehrává významnou úlohu lidské tělo. Oba hlavní hrdinové byli v minulosti vystaveni politickému násilí, oba byli mučeni a týráni. ☛

details týkající se těla i oblečení, její zvyky a také záliby. To vše se současně přetavuje v jisté pojmové znaky, které druhým umožňují hrdinku soudit a hodnotit: je to levačka, děvka, je jiná, nekonformní. Hned na první straně nám informátor sděluje, že má „zelené oči, ovšem nikoli takový ten obvyklý odstín zelené, spíše je to barva maté“. Výrazy, které hrdinku charakterizují, mají lehce negativní nádech a vzbuzují spíše nepříjemný dojem. Výmluvné je i srovnání barvy jejích očí s maté, nápojem nejchudších vrstev, který navozuje jistou přízvěstnost a vulgárnost. Totéž pozorujeme také v případě výpovědi

ostatních postav: „Kdyby Eva měla krátké vlasy, vypadala by jako ‚slušná a vychovaná holka‘ [...] ale ty její kudrnaté vlasy po ramena. Vypadala jako hipísáčka, nebyla jako my. [...] Eva nosívala široké, dlouhé sukně, snad proto, že ‚se v nich cítila pohodlně, anebo že ‚byly levnější‘ (Lila Torres), případně

z politických důvodů‘ (Pacha Freytes), protože kdo se tenkrát takto oblékl, dával tím najevo, že vůbec nesouhlasí s režimem...“ Tento typ násilí diskurzivního typu je propojen s fyzickým násilím, páchaným na hrdinčině těle, když je týrána a znásilňována. Oba typy násilí jsou propojeny a vstupují do vzájemné interakce, jelikož nastolují dynamiku příčiny a následku.

Tělo představuje významný symbolický prvek také v případě románu *Sen o návratu*. Hlavní hrdina a vyprávěč příběhu Erasmo nás hned od začátku podrobně zasvěcuje do potíží, které má s trávením a s játry. Tyto příznaky nesprávného fungování organismu se však zdaleka neomezují na pouhý projev choroby, s nímž je spojeno hrdinovo strádání. Díky retrospektivnímu vyprávění vyvstává zřetelná spojitost mezi Erasmovým neduhem a ideologickým zápasem, který jeho generace sváděla

v boji s režimem a vládoucí společenskou třídou nejen ve své vlasti, ale také v sousedních zemích. Jde tedy o zřejmou reakci na násilí politického a hospodářského systému. Erasmoovo tělo zde nemá význam ve smyslu vnější schránky, a proto jeho vzhled není nijak důležitý. Naopak, jde především o pocity a prožitky spojené s činností jeho vnitřností, hlavně při trávení a vyměšování. Fyzické potíže spojené s nesprávnou funkcí orgánů jsou příčinou hrdinova stavu permanentní nevolnosti a my postupně zjišťujeme další přímou spojitost s Erasmovou minulostí. Jeho zablokovaná paměť se vzpírá

vydávat vzpomínky související s politickým násilím, které poznamenalo celou rodinu a nezvratně se vtisklo do jeho osobního příběhu. Erasmo se v rámci terapie nechává hypnotizovat a vrací se do prostoru vlastní paměti, tedy na jediné místo, kde by se jeho tělo mohlo uzdravit, ovšem

za předpokladu, že by jeho návrat byl vědomým činem, nikoli pouhým uměle vyvolaným snem.

Historické události, které poznamenaly Evino i Erasmoovo tělo, ustupují do pozadí, zatímco do popředí se dostává otázka odpovědnosti za násilí páchané při prosazování ideologických cílů. Jde o odpovědnost individuální, nesenou jednotlivci, a také o tu kolektivní, která připadá skupinám. Čtenář je permanentně konfrontován nejen se zobrazením zjevného násilí, které na tělech hrdinů zanechává zřetelné stopy, ale navíc i s jeho další zákeřnou formou — neviditelnou, skrytou pod slupkou „normality“.

Claudia García působí na University of Nebraska-Omaha, **Karina Elizabeth Vázquez** na University of Alabama.

● Hlavní hrdina a vyprávěč příběhu Erasmo nás hned od začátku podrobně zasvěcuje do potíží, které má s trávením a s játry. ●